

บทที่ 1

บทนำ

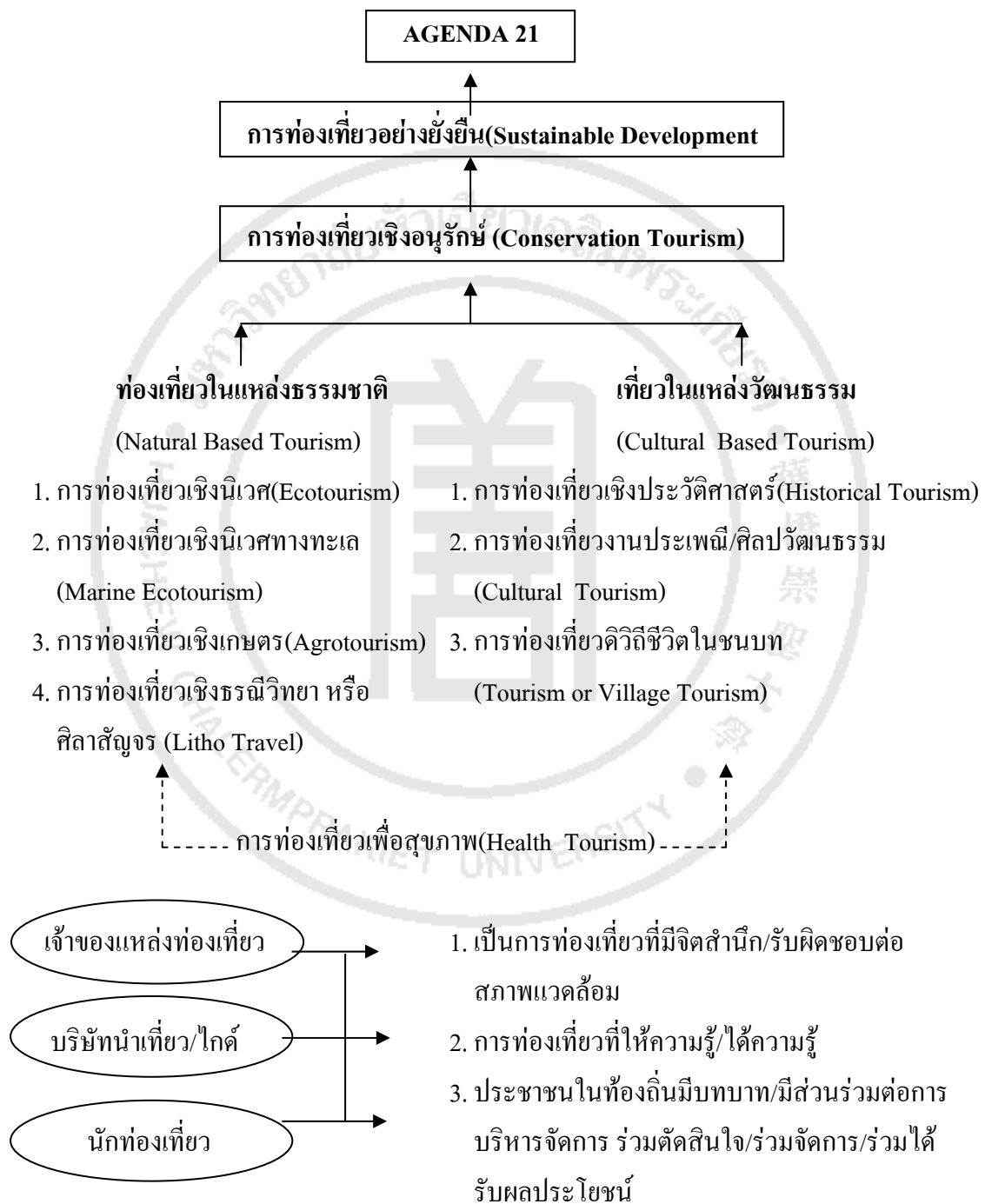
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้กำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มรายได้ในรูปแบบเงินตราต่างประเทศจากการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น เพื่อช่วยลดภาระการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ม.ป.ป. : ออนไลน์) และในปี พ.ศ.2530 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย(ททท.) ได้ประกาศเป็นปีท่องเที่ยวไทย (Visit Thailand Year) เป็นครั้งแรก ผลจากการส่งเสริมปีการท่องเที่ยวไทยนี้ ทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในทุกระดับ โดยผลดีที่เกิดขึ้นคือการสร้างงานและรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่ผลเสียที่เกิดขึ้นควบคู่กันคือทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวได้รับความเสียหายตามมา

ต่อมาในปีค.ศ. 1990 หรือ พ.ศ. 2533 ได้มีการประชุม Globe ณ ประเทศแคนาดา ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ ได้มีการกล่าวถึงการท่องเที่ยวที่ต้องมีความยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่ดำเนินการภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของธรรมชาติ และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และต้องชี้ให้เห็นถึงความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้นๆ และในปีพ.ศ.2535 ได้มีการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลกหรือ “Earth Summit” ที่เมืองริโอ เดอ จานโร ประเทศบราซิล ที่ส่งผลให้มีการกำหนดแนวทางในการพัฒนาและรักษาสิ่งแวดล้อมในระดับโลกมากขึ้น รวมถึงเป็นที่มาของการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ต้องมุ่งสนองต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติที่ชัดเจนมากขึ้น นำมาซึ่งการกำหนดแนวคิดสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว คือ การใช้การท่องเที่ยวเพื่อเป็นการศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันและเพื่อเป็นการพัฒนาคนมากกว่าที่จะมุ่งสนองต่อระบบเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว

จากกระแสดังกล่าวในข้างต้น ได้ก่อให้เกิดทางเลือกใหม่ในการจัดการท่องเที่ยวที่หลากหลายมากขึ้นในระดับโลก ทำให้เกิดแนวทางการจัดการท่องเที่ยวแนวใหม่ (Alternative tourism) ที่มีรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มากขึ้น โดยมีชื่อเรียกที่หลากหลาย เช่น Sustainable tourism, Green tourism, Bio-tourism, Conservation tourism, Community tourism และ

Eco-tourism โดยมีปรัชญาหลักคือ การเพิ่มรายได้ในด้านการท่องเที่ยวควบคู่กับการดูแลรักษา สภาพแวดล้อม และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งสนองต่อต่อแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้น ดังแผนภูมิการท่องเที่ยวที่กำหนดตาม Agenda 21 ดังนี้ (รัตนาภรณ์ มหาศรานนท์. 2546 : 2)

ภาพที่ 1 -1 แผนภูมิ Agenda 21 ที่มา Keating, n.d. อ้างในรัตนาภรณ์ มหาศรานนท์ งานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการจัดการโฮมสเตย์ในประเทศไทย(2546 : 2)

สำหรับประเทศไทย ได้มีการดำเนินในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ทั้งนี้ ในปี 2540 ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤติการทางเศรษฐกิจ จึงหวังให้การท่องเที่ยวช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ รัฐบาลไทยจึงประกาศให้ปี พ.ศ.2541-2542 เป็นปีท่องเที่ยวไทย(Amazing Thailand) ขึ้น รวมถึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติขึ้นในปีพ.ศ. 2541 ด้วยเล็งเห็นว่า ความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีแนวโน้มสูงขึ้น และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้ อีกทั้งยังช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะที่ยั่งยืน จึงได้กำหนดแผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นเป็นการเฉพาะ มีกำหนดเวลา 5 ปี อย่างสอดคล้องกับการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยมีการส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้พัฒนาและกำกับแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืน รวมถึงการได้รับเงินงบประมาณสนับสนุนตามวาระแห่งชาติ “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา.2548 หน้า 229-257)

โดยสรุป จากแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับการขยายตลาดและการเพิ่มขึ้นของตัวเลขการท่องเที่ยวที่เป็นช่องทางเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในระยะแรก ลำดับต่อจึงเริ่มให้ความสำคัญกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว รวมถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่นมากขึ้น และดำเนินการผ่านองค์กรการปกครองท้องถิ่นในระดับต่างๆ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการเข้ามาดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวระดับชุมชน รวมถึงการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความต้องการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ ที่เป็นไปตามแนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะนำมาซึ่งรายได้ทางเศรษฐกิจแล้ว การท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เนื่องจากการท่องเที่ยวบนฐานความยั่งยืนนี้ จะต้องดำเนินการไปอย่างควบคู่กับการดูแลรักษาทรัพยากร และการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมหรือความร่วมมือในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะประชาชนในฐานะเจ้าของท้องถิ่นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ

ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ “ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง” รวมถึงศึกษาปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในของชุมชนทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ผู้นำ ผู้นำนายสินค้า งบประมาณ การวางแผนการทำงาน และกระบวนการดำเนินการที่คำนึงถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามแนวทางของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีการพัฒนาชุมชนในมิติต่างๆ อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามสภาพของท้องถิ่น โดยหลักการสำคัญของ

การพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนคือ กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนและชุมชนในระดับต่างๆ ตั้งแต่การร่วมคิด การวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการได้รับประโยชน์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของชุมชน “ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง” ที่มีชื่อเสียงการพัฒนาการท่องเที่ยวตามกระแสของสังคมใหญ่ โดยขาดการพัฒนาและเตรียมความพร้อมที่เป็นระบบ เพื่อป้องกันและลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนในด้านต่างๆ หลังการจัดการท่องเที่ยวไปได้ระยะหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและความเป็นมาของชุมชนกับการดำเนินงานเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวชุมชน โดยชาวบ้านและองค์กรในระดับท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาปัจจัยในด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน
3. เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนให้แก่ชุมชนท้องถิ่นอื่นต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและความเป็นมาของชุมชนกับการดำเนินงานเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวชุมชน โดยชาวบ้านและองค์กรในระดับท้องถิ่น และปัจจัยในด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยแบ่งขอบเขตเนื้อหาออกเป็น 4 ด้านดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ที่หมายถึง พื้นที่ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง และพื้นที่ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวของตลาดน้ำบางน้ำผึ้งทั้งหมด และองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ซึ่งเป็นองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและความเป็นมาของชุมชนกับการดำเนินงานเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวชุมชน โดยชาวบ้านและองค์กรในระดับท้องถิ่น และปัจจัยในด้านต่างๆ ที่มีผลต่อการสร้างและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

-ปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายภาครัฐ สื่อมวลชน และนักท่องเที่ยว

-ปัจจัยภายใน ได้แก่ พื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ผู้นำในการบริหาร

จัดการ ผู้นำสายสินค้า การวางแผน งบประมาณ

- กระบวนการ ได้แก่ การบรรลุองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ท่องเที่ยว ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ด้านการมีส่วนร่วมและกระจายบทบาท และการประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่

- ผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน พิจารณาผลกระทบทั้งด้านดีและด้านลบที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ผลกระทบด้านดีพิจารณาว่าการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้งได้สนองตอบความต้องการและแก้ปัญหาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม (เชื่อมโยงการแก้ปัญหาด้านต่างๆ) และชุมชนเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับประโยชน์โดยตรงอย่างไร

- ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นความยั่งยืน เป็นการพิจารณากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการแก้ไขปัญหา (การพูดคุย เสนอแนะ แลกเปลี่ยน อบรมวิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์ข้อมูล การวางแผน การดำเนินงาน การประเมิน)

3. ขอบเขตด้านประชากร ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำทั้งผู้นำทางการ ได้แก่ ผู้บริหารและทีมงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต.บางน้ำผึ้ง ผู้นำท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ผู้นำสายสินค้าที่ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ผู้จัดการตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง และความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ต่างๆ ของนักท่องเที่ยวที่กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

4. ขอบเขตด้านเวลา การวิจัยนี้เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม 2550 จนถึงเดือนมีนาคม 2551 เป็นระยะเวลา 1 ปี

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชน หมายถึงการดำเนินการเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนในตำบลบางน้ำผึ้ง โดยส่งเสริมการกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างครบวงจร ตั้งแต่เริ่มคิด เริ่มวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากกระบวนการพัฒนานั้น รวมถึงเกิดกระบวนการเรียนรู้จากกระบวนการพัฒนาชุมชนของตนอย่างต่อเนื่องด้วย

ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง หมายถึงบริเวณที่เป็นพื้นที่จำหน่ายสินค้าของ ต.บางน้ำผึ้ง หมู่ 3 รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยรอบพื้นที่จำหน่ายสินค้า แต่อยู่ในต.บางน้ำผึ้งหมู่ต่างๆ เช่น home stay การพายเรือ วิสาหกิจชุมชนบ้านธูป กิจกรรมการชมหิ่งห้อยยามค่ำคืนริมแม่น้ำเจ้าพระยา กิจกรรมสาธิตการประดิษฐ์ การทำอาหารและขนมต่างๆ ของผู้จำหน่ายสินค้าในตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หมายรวมถึง นักทัศนจรหรือนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ทั้งแบบไม่พักค้างคืนและพักค้างคืน รวมถึงผู้แสดงความคิดเห็นต่อตลาดน้ำบางน้ำผึ้งหลังจากได้มาเที่ยวชมในแหล่งท่องเที่ยวผ่านเว็บไซต์ โดยเรียกรวมๆ ว่านักท่องเที่ยวดตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบความเป็นมาและแนวทางการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในระดับท้องถิ่น
2. ได้ข้อสรุปที่สำคัญทั้งในเรื่องปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน กระบวนการดำเนินการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. ได้แนวทางการพัฒนาและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นอื่นต่อไป

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน(กระแสโลก)

↓
การพัฒนาเศรษฐกิจ+สังคม เพื่อความยั่งยืน (ระดับประเทศ)

↓
นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

